

Jødeforfølgelse og Holocaust

Frederiksen, P.: *Det Tredie Rige – Fællesskab og forbrydelse* (2. udg., Systime, 2004), s. 74-79, 108-111

Kap. 9: Jødeforfølgelse, 1933-39

Hitlers første møde med jøderne i Wien i begyndelsen af århundredet affødte et inderligt had, der i kombination med den almindelige antisemitisme i Europa kom til at spille en afgørende rolle i nazistaten. I partiprogrammet fra 1920 og op gennem 1920'erne lagde nazisterne ikke skjul på, at de opfattede jøderne som Tysklands værste fjender og årsag til landets ulykke. I den nazistiske racelære blev jøderne betragtet som en bestemt race. Man var således født til at være jøde. I virkeligheden er jødedommen blot en religion med et jødisk trossamfund. Det afgørende for om man er jøde er medlemskab af dette trossamfund. Denne opfattelse gjorde nazisterne op med. Én gang jøde, altid jøde.

Nazisterne inddelte befolkningen i overmennesker og undermennesker, hvor der blandt de ariske overmennesker var et blodfællesskab. De, som ikke tilhørte dette blodfællesskab, kunne ikke deltage i samfundet på samme vilkår og havde derfor ikke samme borgerrettigheder som arierne. Arierne var i almindelighed den tyske statsborger.

I 1933 gik ensretningen først ud over det store antal politiske modstandere, der blev sendt i de nyetablerede koncentrationslejre. Fra slutningen af marts 1933 indledtes diskrimineringen og forfølgelsen af medborgere af racemæssige årsager.

Udviklingen i nazistatens diskriminering af jøderne og skærpelse af antijødiske forholdsregler kan inddeles i fire faser.

Den første fase fra 1933-35 var præget af en blanding af legalitet og spredte terrorhandlinger foretaget af SA.

Den anden fase 1935-38 indledes med Nürnberglovene og karakteriseres ved, at man fratog jøderne deres borgelige rettigheder.

Tredie fase fra 1938 til 1941 indledes med Krystalnatten og kendetegnes ved skærpet forfølgelse af jøderne og begyndende deportation til koncentrationslejrene.

Den sidste fase 1941-45 (som beskrives i kapitel 13) omhandler masseudryddelsen.

Antisemitismen

Selv om den almindelige tysker i 1920-30'erne ikke direkte sympatiserede med nazisternes jødehad, var det måske den århundredlange tradition for antisemitisme, som i 1930'erne og begyndelsen af 1940'erne fik store dele af den tyske befolkning til at lukke øjnene for de åbenlyse grusomheder, som jøderne blev udsat for.

Under naziststyret fik antisemitismen en ny drejning, idet Hitler begrundede jødehadet biologisk. Man forsøgte at definere jøderne som undermennesker ud fra "videnskabelige" forsøg, der påviste, at den "nordiske race" bestod af overmennesker (germaneren, arieren), der var andre racer overlegne.

Det var ikke kun i Tyskland at man betragtede jøderne som et "problem". Antisemitismen florerede bredt i 1930'ernes Europa. Antallet af

jøder i Tyskland, var kun cirka 500.000 – altså under 1% af den tyske befolkning. Så objektivt vurderet er det vanskeligt at se, at denne befolkningsminoritet skulle udgøre et stort problem. Når jøderne alligevel trådte så synligt frem, skyldtes det deres meget skæve geografiske og erhvervsmæssige fordeling. De fleste levede i de større byer - cirka en trediedel alene i Berlin - og oftest koncentreret i særlige boligkvarterer. Erhvervsmæssigt var jøderne stærkt overrepræsenteret inden for de liberale erhverv, bankvæsen, handel, i embedsstanden og på universiteterne. Gennemsnitligt havde den jødiske befolkning en højere uddannelse og en højere indkomst end den almindelige tysker.

Jødernes forhold 1933-35

Hovedparten af Tysklands halve million jøder var fuldt integreret i det tyske samfund, og kun knap en femtedel var såkaldte østjøder og ikke assimilerede.

Overgrebene på de tyske jøder begyndte allerede i slutningen af marts 1933, hvor SA overfaldt jøder på må og få og iværksatte butiksdælgelser. Den 1. april blev der

officielt iværksat en boykot-aktion mod jødiske forretninger, og jødiske forretningsvinduer blev overmalet med antijødiske slagord og jødestjerner. Ingen skulle være i tvivl om, hvem der var jøder. Denne kurs skabte kraftige reaktioner i udlandet, og da den på dette tidspunkt heller ikke fandt større sympati og støtte i den tyske befolkning, stoppede denne forfølgelse hurtigt. Men jødediskrimineringen fik følger for de jødiske forretningsdrivende. Specielt i provinsen og ude i landsbyerne turde befolkningen ikke længere handle i de jødiske forretninger af frygt for SA.

Staten iværksatte i sommeren 1933 en "legal" diskriminering i form af en omfattende særlovgivning mod jøderne.

Blandt de love, der blev indført 1933-35, var:

- 7. april 1933: Jøder kan ikke ansættes som embedsmænd.
- 25. april 1933: Adgangsbegrænsning for jøder på højere læreanstalter.
- 22. august 1933: Forbud mod jøders brug af offentlige badeanstalter.
- 5. marts 1934: Jødiske kunstnere kan ikke optræde på tyske teatre.

Den åbenlyse diskriminering af og terror mod jøderne fik ikke flertallet i den tyske befolkning til at ændre syn på nazi-styret. Her efter krystalnatten i Berlin 10. november 1938.

Nürnberglovene 1935

Med de såkaldte *Nürnberglove* blev kursen over for de tyske jøder yderligere skærpet.

Nürnberglovene bestod af flere love og blev enstemmigt vedtaget på rigspartidagen i Nürnberg 15. september 1935. De to vigtigste love i lovkomplekset var "Rigsborgerloven" og "Loven om beskyttelse af det tyske blod og den tyske ære".

Rigsborgerloven delte tyske statsborgere i rigsborgere og statsborgere. Det betød, at jøderne ikke kunne være rigsborgere og fratoges derved alle borgerlige rettigheder.

Loven til beskyttelse af det tyske blod skulle sikre "det tyske blods renhed" og "det tyske folks videre beståen" og forbød derfor ægteskab og kønslig omgang mellem jøder og statsborgere af tysk blod, dvs. rigsborgere.

Disse love blev nazistatens juridiske grundlag for forfølgelsen af jøderne, og i de efterfølgende år fulgte det ene indgreb efter det andet, der indskrænkede jødernes politiske og sociale rettigheder, uden man dog kan tale om, at jødepolitikken fulgte en fast køreplan.

Holocaust - nazisternes folkedrab på jøderne - var ikke en del af nazisternes racepolitik i 1933, og den endelige plan om tilintetgørelse af jøderne, blev formentlig først iværksat med den såkaldte *Endlösung* fra 1941.

Krystalnatten 1938

I perioden op til 1938 skete der en såkaldt "ariesering" af jødisk ejendom, der gik ud på, at jødisk ejendom og virksomheder blev konfiskeret og overtaget af tyske rigsborgere. I 1938 eksisterede der knap 40.000 jødiske virksomheder i Tyskland, hvor der i 1933 havde været næsten 100.000.

Fra begyndelsen af 1938 fik jødeforfølgelsen det formål helt at berøve jøderne deres eksistensgrundlag.

Den nazistiske jødepolitik skiftede i løbet af 1938 karakter fra den "legale" diskriminering af jøderne til en slags pogromstemning. Den nye terrorbølge mod jøderne, der var iværksat af partiet og SA, stødte flere steder på bekymring i befolkningen. For at vinde forståelse i befolkningen for denskærpede kurs over for jøderne, måtte partiet derfor finde den rette anledning.

Anledningen kom den 9. november 1938, da en polsk jøde myrdede en tysk diplomat i Paris. Nazisterne brugte mordet som påskud til aktionen mod de tyske jøder natten mellem den 9. og 10. november, hvor jødiske forretninger og institutioner blev angrebet og ødelagt af nazisterne – i første række SA, men også Hitler-Jugend og partimedlemmer deltog. Begivenhederne er senere blevet kaldt Krystalnatten. Navnet hentyder til de mange glasskår fra de knuste ruder.

Det voldelige overfald på jøderne blev i den nazistiske propaganda skildret som det tyske folks spontane hævn mod jøderne. Denne forklaring kunne man komme afsted med, fordi aktionen i overvejende grad blev udført af partisoldater i civilt. Den tyske befolkning deltog også i aktionen - men i mere begrænset omfang. De fleste tyskere så passivt til, og det samme gjorde politiet. Det skønnes, at godt 7.500 forretninger blev ødelagt, cirka 200 synagoger nedbrændt og 91 jøder dræbt.

Nazisterne benyttede Krystalnatten til at rette det afgørende økonomiske slag mod jøderne. For det første blev jøderne gjort ansvarlige for de enorme skader og pålagt at betale et erstatningsbeløb på 1 mia. mark. Mere end 25.000 velhavende jøder blev interneret i koncentrationslejre, hvorfra de senere blev

løsladt mod løsesum. For det andet konfiskerede den tyske stat de resterende cirka 40.000 jødiske virksomheder, og dermed blev jøderne helt udelukket fra det økonomiske liv.

Jødiske flygtninge

I takt med den stigende diskriminering af de tyske jøder valgte op imod 200.000 jøder at flygte fra Tyskland i perioden 1933-1938. Knap 100.000 jøder forlod i 1939 Tyskland, hvilket medførte, at flere europæiske lande indførte stærke restriktioner for, hvor mange tyske jøder de kunne modtage. Fra dansk side var man bange for at komme i konflikt med Nazityskland, og over halvdelen af de jøder, som flygtede til Danmark, blev sendt retur til Tyskland. Den danske justitsminister K.K. Steincke udtalte, at de tyske jødelove var legitim borgerlig lov-givning. Den danske regering mente derfor ikke, at jøderne skulle have asyl i Danmark. Et parlamentarisk flertal bakkede gennem 1930'erne og begyndelsen af 1940'erne op om den restriktive asylpolitik, til trods for, at man udemærket vidste, hvad der skete med jøderne i Tyskland.

I januar 1939 fremsatte Hitler forslaget om "udslettelsen af den jødiske race i Europa" i tilfælde af krig, hvilket kan være et forvarsel om Holocaust. Der er dog intet, der tyder på, at nazisterne i 1939 havde truffet den endelige afgørelse om, hvordan det såkaldte "jødiske spørgsmål" skulle løses.

I perioden 1935-39 blev der vedtaget mere end 2.000 love og bestemmelser mod jøderne. Blandt de vigtigste var:

- 21. december 1936: Forsamlingsforbud for jøder.
- 16. november 1937: Pas udstedes kun undtagelsesvis til jøder.

- 26. april 1938: Jøder med formuer over 5.000 RM skal anmelde formuestørrelse.
- 14. juni 1938: Jødiske forretninger skal tydelig mærkes som jødiske.
- 23. juli 1938: Særlige identitetspapirer for jøder indføres.
- 25. juli 1938: Jøder fratages retten til at udøve lægegerninger.
- 17. august 1938: Fra 1/1-39 skal alle jøder tilføje navnene Sara eller Israel til deres fornavne.
- 15. november 1938: Jøder nægtes adgang til tyske skoler.
- 30. april 1939: Jøder tvangsflyttes til særlige jødehuse.
- 12. september 1939: Jøder må kun handle i bestemte forretninger.

Racehygiejne

Målet med den tyske racepolitik var først og fremmest at holde den tyske race "ren". Et andet aspekt var racehygiejnen. Dette skal ses i sammenhæng med den såkaldte organismeteori, hvor man opfattede den tyske race som en organisme, der skulle holdes "ren" for racemæssige mindreværdige, dvs. handicappede, retarderede, evnesvage etc. Allerede i juli 1933 blev der vedtaget en lov, der skulle forhindre "arvesygt afkom" ved sterilisation af såkaldte arveligt syge. Det omfattede blinde, døve, skizofrene osv. Alene i 1934 blev der foretaget knap 56.000 tvangssteriliseringer. Nazistatens racehygiejnepolitik kulminerede i oktober 1939, hvor man iværksatte det såkaldte euthanasi-program (medlidenhedsdrab).

Programmet havde til formål dels at "beskytte den tyske folkesundhed", således at arvelige sygdomme ikke blev udbredt blandt befolkningen, dels at fjerne "unyttige spisere",

der ville være til belastning for den tyske krigsførelse. Op imod 100.000 handicappede og uhelbredelige syge, deriblandt mange børn, blev indlagt på plejehjem og hospitaler og aflivet med indsprøjtninger.

De pårørende fik beskeden overbragt med følgende standardbrev:

"Det gør mig oprigtigt ondt at måtte meddele Dem, at Deres datter <navn>, der den 26. juli 1940 blev indlagt her på Rigsforsvarskommissionens foranstaltning, pludselig og uventet er død den 5. august 1940 af en hjernesvulst. Ved dette svære tilfælde af sindssygdом var livet for den afdøde en lidelse. De må derfor opfatte hendes død som en

forløsning. Da der p.t. er smittefare her på anstalten, beordre politiet øjeblikkelig ligbrænding. Vi beder Dem meddele os til hvilken kirkegård, vi skal lade politiet sende den afdødes jordiske levninger. Eventuelle spørgsmål beder vi Dem sende skriftligt hertil, da besøg for øjeblikket er forbudt på grund af smittefare".

Også i andre lande - blandt andet Danmark og Sverige - fandtes eksempler fra 1930'erne på, at man tvangssteriliserede handicappede og på den måde praktiserede racehygiejne. Dog i lang mildere og mindre konsekvent grad end i Tyskland.

Den store synagoge i Danzig, Tyskland (i dag Gdansk, Polen) april 1939.

Teksten på skiltet: "Kom søde maj og befri os fra jøderne."

D. 2. maj påbegyndte nedrivningen af bygningen.

Kap. 13: Holocaust, 1942-45

Som beskrevet i kapitel 9 blev jødernes forhold forværret i perioden fra 1933 til 1941. Men der er intet, der tyder på, at nazisterne før 1941 ønskede den totale udryddelse af jøderne. Efter besættelsen af Polen blev tusindvis af tyske og europæiske jøder deporteret til koncentrationslejrene i det polske generalguvernement. Her blev jøderne i første omgang udskrevet til tvangsarbejde. Det samme skete for de jøder, der ikke blev anbragt i koncentrationslejrene, men blev samlet i jødeghettoerne.

Wannsee-konferencen

I januar 1942 blev der afholdt en konference i bydelen Wannsee i udkanten af Berlin med det formål at fastlægge den endelige løsning af jødespørgsmålet i Europa. Forud for konferencen havde Göring givet chefen for sikkerhedspolitiet Reinhardt Heydrich fuldmagt til at forberede "die Endlösung". Det kan ikke med sikkerhed fastslås, at fuldmagten til Heydrich den 31. juli 1941 var den definitive ordre til at Europas 11 millioner jøder skulle udslættes. Beslutningen om at udrydde jøderne er formentlig først taget af Hitler i december 1941. I januar 1939 udtalte Hitler, at den jødiske race i Europa skulle udslættes i tilfælde af en verdenskrig - og den var en realitet med krigserklæringen til USA i december 1941.

Den 13. december 1941 skriver Goebbels i sin dagbog: *"Hvad angår jødespørgsmålet er Føreren fast besluttet på at gøre rent bord. Han har spået jøderne, at de - hvis de endnu engang var årsag til en verdenskrig - ville opleve deres egen tilintetgørelse. Det var ikke nogen tom floskel. Verdenskrigen er en realitet,*

tilintetgørelse af jødedommen må være den nødvendige konsekvens. Dette spørgsmål bør betragtes uden nogen form for sentimentalitet."

Man var på dette tidspunkt ikke enig i de metoder, hvormed man skulle skaffe sig af med jøderne. Nedskydninger gav ofte soldaterne psykiske lidelser og vakte for stor opsigt. SS-lederen Heinrich Himmler gav derfor ordre til at finde en mere effektiv og velegnet metode. Løsningen var i første omgang de såkaldte gasbiler. Ofrene blev tvunget ind i ombyggede lastbiler med lufttætte døre, hvor udstødningsskibet blev ledt ind i ladet på bilen. På vej mod massegraven blev ofrene dræbt af udstødningsskibet.

Men massegravene gav problemer, fordi ligene gik i forrådnelse og som følge af gæringsprocesser i de døde mavesække nærmest eksploderede ligene og fik jorden omkring massegravene til at rejse sig.

Da det industrielle massebord efter Wannsee-konferencen blev endeligt iværksat i 1942, var gasbilerne ikke tilstrækkelige. I udryddelseslejrene kunne tusindvis af jøder gasses på én gang og derefter brændes.

De fleste koncentrationslejre i Tyskland var imidlertid arbejdslejre, hvor fangerne døde af det fysisk hårde arbejde, sygdomme, sult eller mishandlinger.

Udryddelseslejrene lå alle i Polen eller i østområderne og var bygget med det formål at udrydde jøderne. Kun ganske få timer efter ankomsten til udryddelseslejren blev fangerne ført til gaskamrene, der var camouflerede brusebade.

Kort over de tyske koncentrationslejre. Hovedlejrene er markeret med • og udryddelseslejrene med ▲

Auschwitz

Det gigantiske lejrkompleks, der går under navnet Auschwitz, omfattede både arbejdslejren Auschwitz og udryddelseslejren Birkenau.

I 1941 blev Auschwitz-Birkenau udset til centeret for masseudryddelsen af jøderne, dels på grund af lejrens centrale beliggenhed i den sydlige del af Polen, dels på grund af de gode udvidelsesmuligheder på stedet. Det var i Auschwitz-Birkenau, at man forsøgte anvendelse af cyankalium-præparatet Zyklon B, der kvalte ofrene i løbet af få minutter. De største gaskamre kunne rumme op til 3.000 mennesker, og da kapaciteten var på sit højeste i 1944, blev der i Auschwitz-Birkenau myrdet henved 20.000 mennesker i døgnet.

I løbet af krigen steg efterspørgslen på arbejdskraft, hvilket fik SS til at leje arbejdskraften fra koncentrationslejrene ud. En af de virksomheder, der nød godt af den billige arbejdskraft, var kemikoncernen I.G. Farben.

Som krigens afslutning nærmede sig, og den røde hær rykkede frem på Østfronten, forsøgte nazisterne at fjerne sporene og jævne koncentrationslejrene med jorden. I november 1944 beordrede Himmler, at alle masseudryddelsesanstaltninger skulle demonteres.

Masseudryddelsen af de cirka 5 millioner europæiske jøder kunne kun finde sted, fordi det tyske bureaukrati og administrative apparat fungerede uden nogen former for protest. Utallige tyskere var medvirkende, og ingen stillede spørgsmål, men udførte ordrene uden kritik. Dertil kom at, en stor del af den tyske befolkning, vidste udryddelsen fandt sted, men vendte det blinde øje til.

Det samme gjaldt de lokale befolkninger i de besatte områder. I Polen lå udryddelseslejrene således tæt op af polske landsbyer, hvor indbyggerne dagligt så kreaturvogne fyldt med jøder blive transporteret til lejrene for at vende tomme hjem uden at nogen gjorde noget.

SS-vagter genner nøgne kvinder til henrettelsesstedet. Den rå fremgangsmåde med at lade ofrene klæde sig af først og derefter skyde dem på kanten af en massegrav blev især brugt mod jøderne. Fotoet er formentlig taget af Unterscharführer (sergent) Karl Strott i Letland, december 1941.

